

RAKU

Zehra ÇOBANLI*

Japon seramik sanatı Neolitik aęa rastlayan Japon devrinde başlamış; günümüze kadar da, kendine özgü sanatsal güzelliği ve değeri ile gelişmesine devam etmiştir. Yayoi kültürü ile (M.Ö. 300-M.S.300) Çin'den ve Kore'den gelen yeni yapım yöntemlerini öğrenen Japon seramikçiler ancak Mamoyama döneminde (1573-1615) “çay” sanatı, ünlü çay ustalarının desteği sayesinde bağımsız gelişmelerini gerçekleştirmişlerdir. Bu gelişim içerisinde, farklı yerleşim bölgelerinde, farklı yöntemler ortaya çıkmış, bazıları da Japonya'dan tüm dünyaya yayılmıştır. Raku bu tür seramiklerin en ünlü olanlarındanır. Raku seramikleri Japonların çok ünlü çay törenlerinden ayrı düşünülemez.

Çay, Japon adalarına, Zen rahibi Yoşai tarafından 8. yy. da Çin'den getirilmiştir. Muromaçi devrinde de Zen rahiplerinin yine Çin'den getirdikleri Zen düşüncesi ve kültürü Samurai'lerin arasında çok yayılmış ve önceki dönemlerde görülmeyen değişik bir Çin hayranlığı başlamıştır. Bu devirde popüler olmaya başlayan “Çan oyu” denilen çay törenleri Zen kültürünün getirdiği yeni bir terbiye ve Zen tarikatının dini bir faaliyeti olarak düzenlenmiştir. Daha sonraki zamanlarda Japon halkının yaşamında da değer kazanmağa başlamış ve kimi Japonlar için Japon kültürünün “en güzel” kalıntısı olmuştur. Çay törenlerine Zen rahibi Şukü Murata tarafından yalınlık ve ölçü kuralları getirilmiştir. 16. yy'da Mamayoma devrinde ise ünlü çay ustası **Sen no Rikyu** tarafından geliştirilmiştir. Zen felsefesi ile yakın ilişkili, sadelik ve doğal güzelliği vurgulayan, bugün bile hala geçerli olan çoğu çay töreni kuralları ve görgüsü Sen no Rikyu tarafından oluşturulmuştur.

---

* Doęent; Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü Öğretim Üyesi.

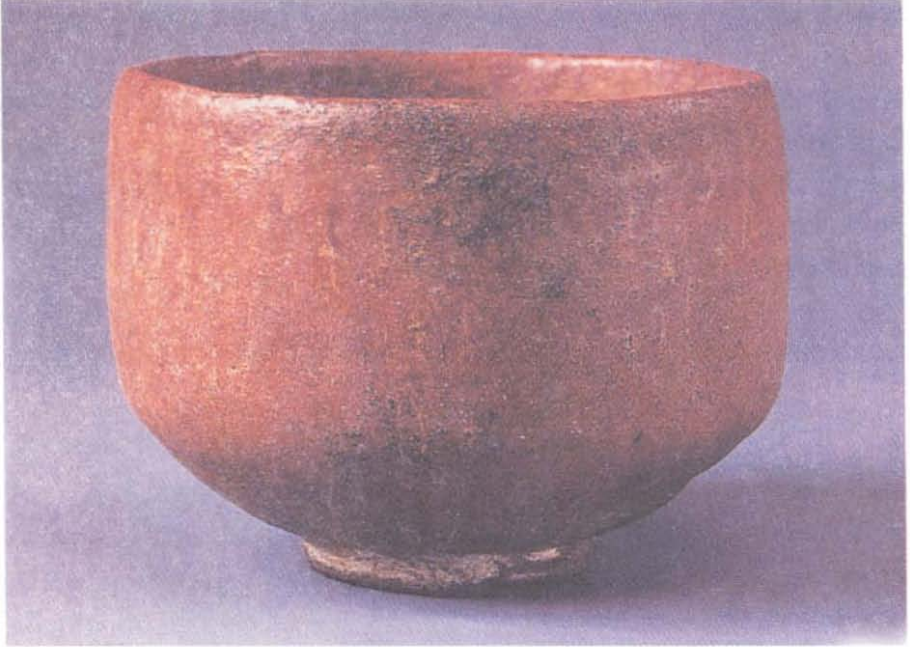
Her ne kadar Momoyoma devri estetiği büyüklüğe, zenginliğe ve gösteriğe merak duymakla beraber, bu tür güzelliklere tam ters düşen, sadeliğe dayanan bir güzelliğe de çok önem vermiştir. **Wabi ve Sabi** denilen bu tür güzellikler çay töreni üstadı Sen no Rikyu'nun hedef aldığı güzelliklerdir. Wabi ve Sabi güzelliklerine dayanan çay törenlerinde, törenin düzenlendiği yer olarak sade ve mütevazı evler tercih edilmiştir.(R.-1)

Resim 1

Rikyu ustanın tasarımına göre oluşturulan “sükiya” denilen çay evi, çay bahçesi ile dünyadan soyutlanmış bir evdir. Her şey doğal ve yalındır. Bu yaşam biçimi mükemmel olmayanın, asimetrik biçimin, doğal güzelliğin bilinçliğini geliştirmenin bir aracı olarak derin düşünceye dalma ve metidasyona büyük önem verir. Özelliđini,

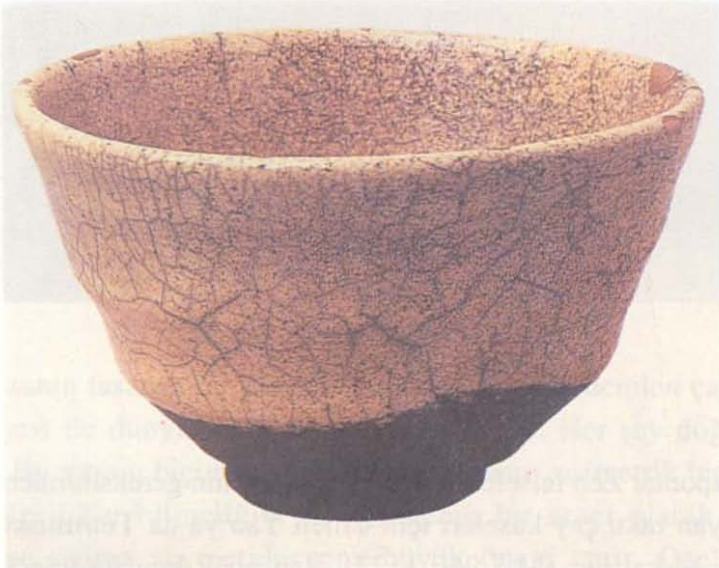
doğadan esinlenmiş olaylardan alır. Yüzeylerin heyecanını kutlar. Geçici de olsa özünde yaratıcı sürecin bir parçası haline gelen çay töreni Rikyu için bir sanattır. Zaten gösterişli, renkli çarpıcı olmayan gerçek sanattır onun için. Hatta kaba oldukları bile söylenebilen “çavan” denilen çay kapları da aynı yalınlık ve doğallık ile yapılmıştır. İşte bu yalın, ilkel görünümlü, bile bile çarpık, eğri kusurlu kaplar “Raku” diye bilinen ve yalnız Japonya’ya özgü eski görünümlü bir çay seramiği geleneğinin doğmasına yol açmıştır.(R-2)

Resim 2

Japonlar Zen felsefesi geliştikçe, felsefenin gereksinimlerini daha iyi taşıyan raku çay kaseleri için Chien Yao ya da **Temmoku** (R-3) kaseleri terkettiler (M.S.960-1127). Sen no Rikyu ile üne kavuşan

(M.S.1521-1591) raku çay kaselerinden sonra çay ustası Kabori'nin hoşlandığı (M.S. 1579-1647) Enshu'nun ünlü **Asahi** kaseleri, çay ustası Shino Soshin'in favorisi olduğu, Seto işleri olan **Shino** çay kaseleri, çay ustası Furuto oribe için Narumi'de yapılan (M.S. 1544-1615) ve **oribe** denilen çay kaseleri ve Kyushu adasında yapılan (M.S.1392-1900) Kore stili Karatsu çay kaseleri de, Raku çay kaseleri yanında önemlerini korudular. Çay törenlerinde çay içilen kase ve kaseyi yapan usta çok önemlidir. Çanak çömlek yapım tecrübesi, disiplinli ve Zen felsefesi içinde yaşamda uzun yıllar süren deneyim olmadan hiç bir çömlekçinin, bu törenler için uygun bir eser oluşturması beklenemezdi. Öyle ki çay içildikten sonra kase zarif bir şekilde çevrilerek kasenin altında bulunan, Japon ustanın imzasına bakılır. Ünlü bir seramikçinin şekillendirdiği kaseden çay içmek bir onurdur. Çay içildiği zaman kasenin dibinde her zaman bir parça çay kalır.(R-4) Cha-damari diye adlandırılan bu çay birikintisinin bir kaya üzerindeki çukura birikmiş yağmur damllarına benzediğini düşünen Japonlarca, çay gerçek bir çay ustasınca düzenlenmişse o çay töreni sanatsallaşır.

Resim 3

Resim 4

Kyoto’da 16.yy.da Japon bir hanımla evlenen Kore’li bir seramikçi, daha sonra 1592’de ölen oğlu Chajiro ve torunları Raku geleneğini 20. yüzyıla kadar taşıdılar. Raku ailesi olarak bilinen bu ailenin raku gelişiminde yeri büyüktür. Chajiro ve torunları çay törenleri için tamamen el ile şekillendirilen, gösterişsiz ürünler yaptılar.(R 2-5-6) Sıradan bir malzeme ile dekorsuz olarak yapılan bu kaseler çay törenlerinin estetik alt yapısını oluşturdu. Bu aileye raku ismi Shogun Hideyoshi tarafından verilmiştir. İsim Chojiro’nun oğlu olan Jokei’ye, Hideyoshi tarafından verilen altın mühürden gelir. Bu zamana kadar bu işlere Kyoto seramikleri ya da yeni seramikler denilirdi. Chojiro ve Jokei, Shougun Hideyoshi’nin Kyoto’daki ju-

denilirdi. Chojiro ve Jokei, Shougun Hideyoshi'nin Kyoto'daki juraku-tei isimli köşküne çatı kiremitleri de yapmıştı. Jokei'ye verilen bu altın mühür üzerindeki Çin ideogramının yazılı anlamı bu idi. Ama bu ideogram sessizlik, mutluluk, gönül hoşnutluğu, memnuniyet olarak da ifade edilir. Jokei'ye verilen bu ünvan sonrası aileye Raku ailesi, bu aile tarafından yapılan seramiklere de RAKU ismi verildi. O zamandan bugüne bu gelenek Raku ailesi tarafından geliştirildi ve devam ettirildi. Jokei'nin oğlu Danyu ise alışılmamış, kendine özgü bir sihiri büyüü olan kırmızı Raku ustasıydı. Tekniği, zamanla, aile dışından seramikçiler de öğrenmeğe başladı. Danyu'nun öğrencilerinden aslında kılıç ustası olan Hanami Koetsu isimli seramikçi de raku konusunda müthiş yetenekliydi ve çok mükemmel raku kaseler yapmıştır. Onun en iyi bilinen çay kasesi "Fuji-Sun" olarak bilinir. Bugün Japonya'nın yaşayan hazinesi olarak kabul edilir.

Resim 5

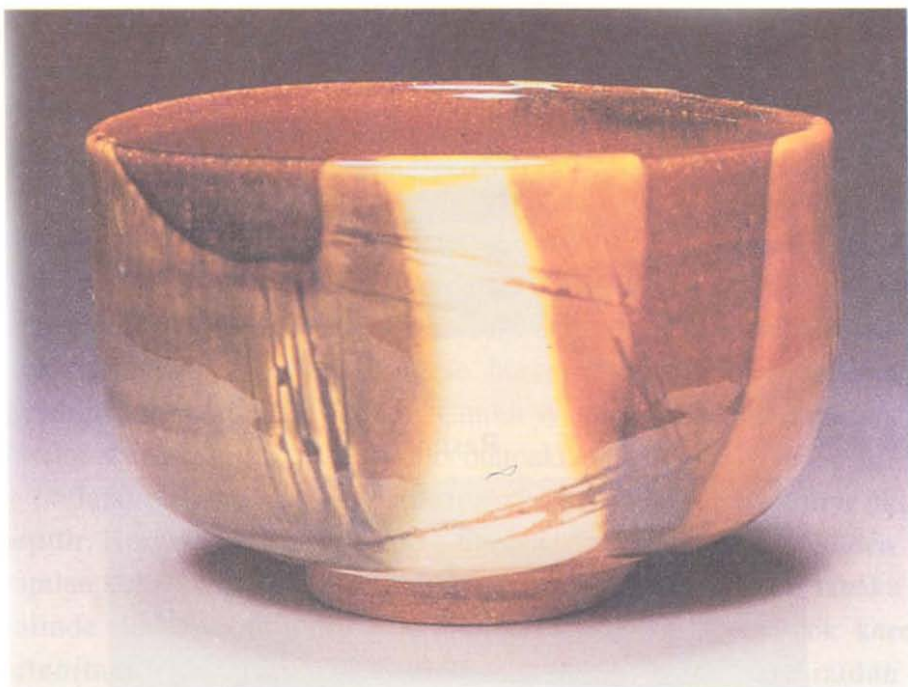
Resim 6

Bugün Raku ustaları arasında Kichizaemon RAKU, Seimei Tsuji, Chaziro Raku, Ohi Chozaemon (R 7-8) isimlerini sayabiliriz.

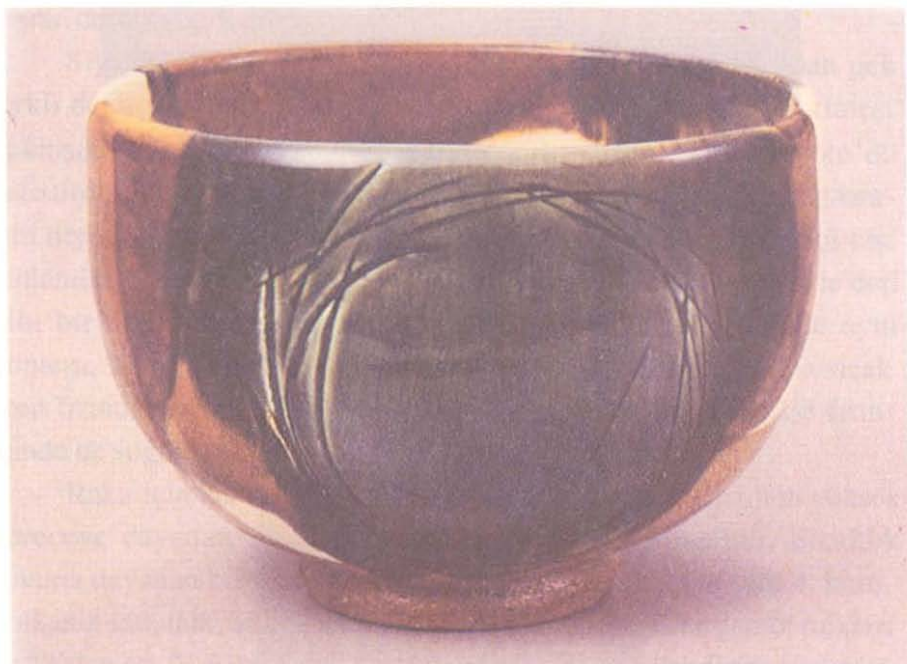
Raku tekniğini batı dünyasına tanıştıran ünlü İngiliz seramikçi Bernard Leach olmuştur. Bernard Leach Japonya'yı ziyareti sırasında Raku ailesinin 6. kuşağı olan Kenzan Ogata'nın öğrencisi olmuştur. Raku'yu öğrenip İngiltere'ye döndüğünde bu tekniği ilk defa batı dünyası ile tanıştırmıştır. Amerika'da ise Warren Gilbertson'ın Raku'yu bu kıtaya ilk defa tanıttığı söyleniyor. 1941 yılında 250 parça çalışmasını Art Institute of Chicago'da sergilenmesinden sonra raku tekniği Amerika'da yayılmaya başladı. 1960 yıllarında Paul Soldner

Los Angeles'te raku yapmağa başladı. Hal Riegger'de raku yaptı. Ülkemizde henüz raku yapan bir sanatçı olduğu söylenemez. Bazı Üniversitelerimizin Güzel Sanatlar Fakülteleri, Seramik bölümlerinde konu ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Ancak henüz tam anlamıyla raku çalışan sanatçı yoktur. Ben, 1985-86 yıllarında, Avusturalya'da Roswitha Wulff'den raku dersleri aldım. Döndüğümde bölümümüzde ufak çapta denemeler yaptım. 1992-94 yıllarında Japonya'da gerçek raku ustaları ile tanışmam ve çay törenlerini yaşamam, gizemli, yalın ve süprizlerle dolu tekniği daha fazla sevmeme neden oldu. (R 9-10-11)

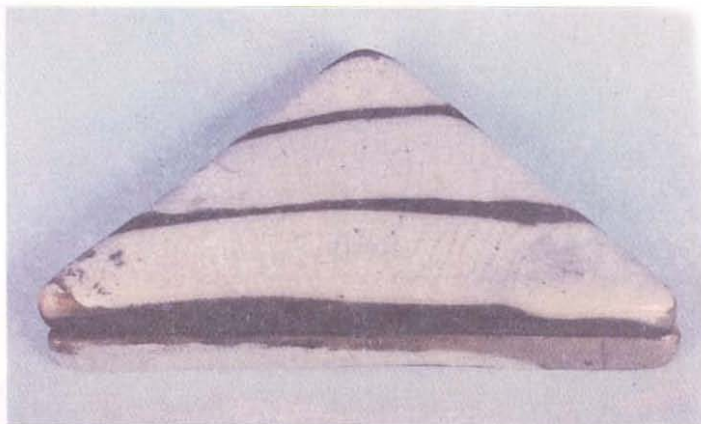
Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Bugün, Batıda, Amerika’da ve Avusturalya’da çok popüler olan bu teknik, Japonya’nın aksine sınırlandırılmadan, farklı yöntem ve biçimlerde gelişmiştir. Eddy Porck,(R 12) Elizabeth Raeburn, Per Weisse gibi sanatçılar bu türde artistik çalışmalar yapmaktadır.

Bu sanatçılar aynı eseri üretmenin haksız bir sınırlama olduğunu vurgulayarak, artistik formlar ve kaseler üzerindeki sır zenginliği, etkisi, sıcak görünümü ile mükemmel sonuçlar almışlardır. Japonya’da ise hala gerekli duydukları sınırlama ile, elde tutulması hoşta giden suyun sıcaklığını koruyan bu ürünlerde herşeye rağmen bireyselliğin arındığını da söylemek gerekir. Çünkü iyi bir usta elinden çıkmış kaseler abartısız birkaç milyara alıcı bulmaktadır.

Japonya’da Raku kaseler, kırmızı raku ve siyah raku diye iki çeşittir. Kırmızı raku yaygın olarak bilinen, kırmızı, demirli bir kilden yapılan kalın kurşunlu sır ile sırlanan bazen üzerinde ince bir tabaka halinde demir oksitli bir astar bulunan raku’dur. Renk çok kere setenimsi, yumuşak görümlü, janjanlı, açık kırmızıdan kahverengiye, pembemsi renge kadar değişen bir görünümüdür. Pişme derecesi çok düşüktür. 900 °C veya altında olabilir.

Siyah raku, form ve fonksiyon açısından kırmızı rakudan pek farklı değildir. Fakat biraz daha yüksek derecede pişer. Sırın erimesi yaklaşık 1150 °C - 1200 °C arası olabilir. Chojiro’nun Kyoto’da geliştirdiği bu raku’da, Kama nehri yatağından çıkarılan, Kamagawa-ishi diye bilinen, yüksek demir ve manganes ihtiva eden bir çakıl taşı kullanılır. Çok özel efektler veren bu ana hammadde, sıra özellikle deri gibi bir doku etkisi verir. Her iki raku’da biskui pişiriminde aynı yöntem, sır pişiriminde ise farklılık bulunur. Siyah raku daima sıcak iken fırından çıkarılır ve ani soğutma yapılır. Kırmızı raku ise fırın içinde de soğumaya bırakılabilir.

Raku için her türlü çamur kullanılabilir olmasına rağmen yüksek dereceye dayanan stoneware çamurları tercih edilmelidir. Sıcaklık şokuna dayanan bir mamul hazırlanacağı için kilin içine şamot, kum, volkanik kül, talk, alümina katılabilir. Kilin içine katılan şamot miktarı % 25’den az, % 50’den çok olmamalıdır. El ile şekillendirmede şamot

Resim 12

Resim 13

tane büyüklüğü 1-3 mm, torna ile şekillendirmede 2 mm'den fazla olmamalıdır. Torna ile şekillendirilecek kilin plastik bir kil olmasına dikkat edilmelidir. Bazı durumlarda % 4 soda (sodyum karbonat) ilavesinde olumlu sonuç alınabilir. Eğer kum kullanılacak ise deniz kumu tercih edilmelidir. Bünyede flint olmamalıdır. Bünyede % 5 feldspat ilavesi sonucu olumlu yönde etkiler. Raku kaselerin şekillendirilmesi genellikle el ile olur. Torna ile de yapılabilir. Ürünün et kalınlığı 0.5-2 cm arasında değişir. Çay kasaları dışında farklı bir form yapılıyorsa istenilen biçimde şekillendirilebilir. Japonya'da el ile şekillendirilebilen kasaleler popülerdir.

Biskü pişiriminin düşük derecede yapılması gerekir. Çünkü gözenekli bünye yeterli esnekliği sayesinde sıcaklık şokuna dayanır. Siyah raku'da biskü pişirimi 1120 °C'ye kadar yapılabilir. Fiziksel olarak raku parçaları zayıf ve dayanıksızdır. Bu yüzden pişirim sırasında, kurutmada dikkatli olmak gereklidir. Biskü pişiriminden sonrada sırlanan kaseler ısınan fırın üzerinde dikkatlice kurutulur. Yanan fırına, yağ sırlı iş konulmaz. Aksi takdirde iş fırında parçaları yada sırda gözenekler olur. Raku sırlarında, yüksek kurşun ihtiva eden sırlar, düşük erime sıcaklıklarından ötürü tercih edilirler. Sırları renklendirmek için renk veren oksitler ve seramik boya kullanılabılır. Sırlamanın yöntemi ve kalınlığı sonucu etkiler. Sır kalınlığı 1/8 inch olur.¹ Kurşunlu sırlar zehirli olduğundan genellikle artistik çalışmalar için uygundur. Kurşunsuz sırlar alkali fritleri, boraks fritleri ve kollomanit ile yapılabilir. Geleneksel raku fırınları ateş tuğlasından yapılmış,(R 13) küçük odunlu fırınlardır. Zamanla gelişerek muffle, (R 14-15-16) gazlı, elektrikli, küçük tünel şeklinde de yapılmıştır. Yine de en güzel sonuç geleneksel, odunlu raku fırınlarından alınır. Fırına kapasite biçimine göre bir veya daha fazla parça konulabilir. Sıcak fırına iş konulduktan 10-15 dakika sonra sır oluşmağa ve erimeğe başlar. Yüzey düz ve parlak, kor gibi görünmeğe başladığında işler birer birer fırından çıkarılmağa başlanır.(R 17) Tuğla yada fırın rafı üzerinde soğumağa bırakılır. kırmızı kor görünümü yavaş yavaş kendi esas rengine dönüşür. Bazen soğutma

¹ 1 inch = 2.540 cm

işlemi su içerisinde de yapılabilir. Ayrıca redüksiyon efektleri de verilebilir. Bunun için fırının hemen yakınına içinde talaş, kuru yapraklar, ince yonga, samam gibi artıklar bulunan derin bir kap bulundurulur. İçinde bu artıkların bulunduğu kaba atılan, fırında kırmızı kor halinde çıkan ürün, kabın üzerini kapatılarak ürünün etrafında bulunan organik malzemenin yada artığın yanarak karbon gazı çıkarılması sağlanır.(R 18) Hava içerisinde kapalı kaldığından çıkan karbon gazı bünye ve sırn yapısını etkiler. Eğer sır bakır oksit içeriyor ise bu lüster etkisi gösterir. % 5 kurşun nitrat etkisi ile metalik lüster etkisi oluşur. Sıra ilave edilebilen Antimon oksit, demir oksit, mangonez oksit, bakır karbonat, kurşun kromat, kobalt karbonat ve kalay oksit ilavesi ile farklı efektler alınabilir.

Resim 14

Resim 15

Resim 16

Resim 17

Resim 18

Bu arada sırlı mamulun sıcak fırına girdiğinde hemen eridiği ve akmağa başladığını belirtmiştim. Eğer sır bünyesinde bir miktar “CMC” denilen sentetik bağlayıcı ilave edilirse durum değişir. CMC ilavesi, bağlayıcı özelliğinden ötürü ani erimeyi etkiler. Yaklaşık 3.78 litre suya 45 gram kadar yapıştırıcı konulabilir. Sonra sır tekrar 80 yada 100’lük elekten geçirilir. Eğer sırda boraks varsa sır süzöldükten sonra bağlayıcı ilave edilir.

Yalınlık, insancılık, içtenlik, doğallık ve kusursuzluk olarak sıralayabileceğimiz zen sanatlarının ilkelerini, ünlü raku kaselerde, yukarıda belirttiğim aşamalardan, süprizlerden sonra hissedebilmekteyiz. Japonların doğa duyarlılığı Zen felsefesiyle birleşerek mükemmel sonuçlar doğurmuştur. Zen sanatçısı, uzun bir

düşünüş, bekleyiş, arayış ve hazırlık döneminden sonra hızla, seri, kararlı ve yürekli çalışır. İşte Raku pişmesindeki kısa sürede seramik sanatçısı yalın ifadesi ile doğadaki gizemli gerçeği, ruhundaki gerçeğin özünü yakalamağa çalışır.

Japon görgüsünün temel ilke ve kurallarını kapsayan çay törenleri ve Japon Rönesansı diyebileceğimiz, Zen felsefesinin etkisindeki Zen sanatlarından ayrı düşünemeyeceğimiz RAKU seramikleri yurdumuzdaki farklı hammaddeler ile yapılacak deneme ve araştırmalarda, çok değişik, süprizli sonuçlara açıktır.

KAYNAKÇA

1. RHODES, Daniel., Clay and glazes for the potter, Chilton book Campany. Pennsylvania, 1973 (Revised edition).
2. TOKİ, John, SPEIGHT, Charlotte., Hands in Clay , my field Publishing Company, London, 1994.
3. GÜVENÇ, Bozkurt, Japon kültürü (Nihon Bunka) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1980.
4. Ceramics Art and Perception, Issue 13, Sydney, 1993.
5. Ceramics Art and Perception., Issue 15, Sydney, 1994.
6. Pottery in Australia, Valume 29, No 4, Sydney, 1990.
7. Japon Ceramic Art Exhibition, XII Kataloğu, Tokyo, 1993.
8. Nihon no Yakimono, NHK, Eğitim Yayınları, Tokyo, 1994.
9. Nihon no Yakimono, Tonho no Hon-A yayınları, Japonya.

10. CHÖZAEMON, Ohi., Seramik Sergisi katalogu Tokyo, 1993.
11. WULF, Roswitha., East Sydney Technical College, yayınlanmamış ders notları ve Denostrasyon, Sydney, 1986.
12. RAEBURN, Elizabeth., IRIS Ceramic Seminar and exhibition, Demostration, Finland, 1991